

**KVALITATĪVAIS PĒTĪJUMS
SABIEDRISKĀ DARBA MĒRĶA GRUPĀ
REZULTĀTU PĀRSKATS**

FACTUM

Rīga, 2006. gada oktobris

SATURS

SATURS	2
KOPSAVILKUMS UN REKOMENDĀCIJAS	3
METODOLOĢIJA	6
IEVADS	7
1. VALSTS PROBĀCIJAS DIENESTA VĒRTĒJUMS.....	8
1.1. Informētība un attieksme pret Valsts probācijas dienestu.....	8
1.2. Valsts probācijas dienesta darbinieki.....	9
2. SADARBĪBA AR DARBA DEVĒJIEM.....	11
3. SABIEDRISKĀ DARBA VĒRTĒJUMS	13
3.1. Informācija par sabiedrisko darbu.....	14
3.2. Sabiedriskā darba veikšana un uztvere.....	16
3.3. Sabiedriskā darba kā audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa nozīme un efektivitāte.....	19

PIELIKUMS: *Interviju vadlīnijas*

KOPSAVILKUMS UN REKOMENDĀCIJAS

- ✓ Apkopojot pētījuma rezultātus netika konstatētas būtiskas atšķirības starp dažādos reģionos aptaujāto jauniešu pieredzi un attieksmi pret sabiedrisko darbu, kā arī informētību par Valsts probācijas dienestu un attieksmi pret sadarbību ar šī dienesta darbiniekiem.
- ✓ Valsts probācijas dienests (turpmāk tekstā VPD) tikai nedaudziem pētījuma dalībniekiem bija zināms jau pirms tam, kad tiesa pašiem bija piespriedusi audzinoša rakstura piespiedu līdzekli – sabiedrisko darbu, kura izpildi organizēja šī valsts iestāde. Taču neraugoties uz neseno pieredzi, sadarbojoties ar VPD, reti kuram pētījuma dalībniekam arī pētījuma veikšanas brīdī bija skaidrs priekšstats par to, kādas ir VPD funkcijas.
- ✓ Daļa intervēto jauniešu atzīst, ka nebija informēti par noteikumu 7 darba dienu laikā pēc tiesas nolēmuma spēkā stāšanās reģistrēties Valsts probācijas dienestā, tādējādi likumā noteiktajā termiņā viņi to arī nebija izdarījuši. Arī par sabiedriskā darba būtību un izpildes kārtību daudzi pētījuma dalībnieki uzzināja tikai tad, kad pirmo reizi ieradās Valsts probācijas dienestā.
- ✓ **Lai nepieciešamā informācija nonāktu līdz mērķa grupai, būtu ieteicams izstrādāt un ieviest praksi, ka jauniešiem jau tiesas zālē vai vēlāk kopā ar rakstisko tiesas lēmumu tiek izsniegts VPD informatīvais buklets par sabiedrisko darbu.**
- ✓ Pētījuma dalībnieki Valsts probācijas dienesta darbību un dienesta darbinieku aktivitātes vērtē ļoti atzinīgi. VPD darbinieku attieksme pret sodītajiem jauniešiem tiek vērtēta kā atbalstoša un labvēlīga, ieinteresēta un nenosodoša.
- ✓ Kopumā sadarbība un attiecības ar sabiedriskā darba devējiem tika vērtējamās kā labas. Visi darba devēji ir nodrošinājuši jauniešus ar viņiem darbā nepieciešamajiem darba instrumentiem, tomēr atsevišķos gadījumos nodarbinātāji nav padomājuši par piemērotu darba apģērbu, piemēram, jauniešiem nav tikuši iedoti cimdi.
- ✓ Vairumā gadījumu jaunieši ir tikuši iesaistīti darbā bez iepriekšējas informēšanas par darba specifiku un drošības pasākumiem – tikai divos no 20 gadījumiem sabiedriskā darba devēji ir iepazīstinājuši nepilngadīgos ar darba drošības noteikumiem.
- ✓ Lai arī visbiežāk nepilngadīgajiem ierāda vienkāršus, jauniešiem iepriekš zināmus un vienkārši izdarāmus darbus, piemēram, lapu grābšana, sniega šķūrēšana u.c., kuriem īpaša instruktāža nav paredzēta, tas neatbrīvo darba devējus no pienākumiem, kas ir ar likumu noteikti, jo sabiedriskā darba izpildes laikā par jaunieša drošību ir atbildīgs tieši darba devējs.
- ✓ Atsevišķos gadījumos jauniešiem ir tikuši ierādīti darbi, kas rada šaubas par to piemērotību nepilngadīgo vecumam un fiziskajai sagatavotībai, piemēram, stiklu izsišana no logu rāmjiem.
- ✓ **Kā obligātu prasību darba devējiem jāizvirza nepilngadīgo iepazīstināšanu ar darba drošības noteikumiem. Tādēļ rekomendējam VPD izstrādāt un ieviest pamata darba drošības noteikumu sarakstu ar iespēju katram darba devējam to papildināt ar specifiskiem drošības pasākumiem, kurus nepieciešams ievērot sabiedriskā darba veicējam, strādājot tieši viņa ierādīto darbu.**

- ✓ **Iepazīšanās ar minētajiem darba drošības noteikumiem un darba kārtību jāizvirza kā obligāta prasība VPD klientiem. Jaunietim/-ei ar savu parakstu jāapliecina, ka ir iepazinies ar darba drošības noteikumiem.**
- ✓ Ministru kabineta noteikumos, kuri paredz zināmus nodarbināšanas aizliegumus un ierobežojumus nepilngadīgajiem, kuriem ar tiesas nolēmumu piemērots audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis – sabiedriskais darbs (apstiprināti pēc pētījuma norises, 26.09.2006.), kā arī līdz šo noteikumu apstiprināšanai Valsts probācijas dienesta darbinieku rīcībā esošajā VPD izstrādātajā attiecīgo noteikumu projektā lietotais izteiksmes veids un terminoloģija ir grūti pielietojami piesaistīto darba devēju un VPD ikdienas praksē. Šajos dokumentos lietotie termini un definīcijas ir sarežģītas, grūti izprotamas un prasa specifiskas zināšanas, piemēram, ķīmijā un fizikā. Savukārt norādītie ierobežojumi daudzos gadījumos ir grūti diagnosticējami dabā bez papildus ierīču lietošanas (piemēram, trokšņa līmenis nedrīkst pārsniegt 80 dB).
- ✓ **Rekomendējam Valsts probācijas dienestam izstrādāt vadlīnijas par nodarbināšanas aizliegumiem un ierobežojumiem VPD darbinieku un darba devēju ikdienas darba vajadzībām arī nespeciālistam saprotamā valodā, pēc iespējas mazāk izmantojot specifisku terminoloģiju.**
- ✓ Tā kā audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa – sabiedriskais darbs – pamatmērķis ir veicināt nepilngadīgajos likumpārkāpējos sabiedrības interesēm atbilstošas vērtību sistēmas veidošanos un nostiprināšanos, ļoti būtiska ir piemērota darba veida izvēle. Sabiedriskajam darbam bez soda funkcijas jaunietī būtu jārosina arī interese un jāveicina sociāli akceptēto vērtību pieņemšana.
- ✓ Piespriežot jauniešiem sabiedriskā darba veikšanu, tiek likti pamati tai attieksmei pret darbu, kura veidosies ar šo soda veidu sodītajos jauniešos. Ja jaunieši ir apmierināti ar darbu, un viņi saprot, ka darbs ir interesanta, saistoša pasaule, kurā ir vērts iesaistīties, pastāv iespēja, ka viņi mainīsies un sev tādu meklēs. Savukārt, darot nepatīkamu darbu, jaunieši iemācās, ka darbs ir kas tāds, kas jāpiecieš, turklāt apjauš, ka pastāv tādi darbi, ko dara neveiksminieki.
- ✓ Tikai daļa aptaujāto jauniešu atzina, ka sabiedriskais darbs ir radījis viņos interesi par darbu kā tādu. Pamatā tie bija darbi, kuri prasa zināmas prasmes, piemēram, apmešanas darbi būvniecībā. Savukārt viens no motivējošajiem faktoriem, lai sabiedrisko darbu veiktu kārtīgi, ir interesants darbs un patīkama darba vide.
- ✓ **Tas nozīmē, ka būtu vēlams jauniešus iesaistīt atbildīgākos darbos, kur būtu nepieciešama ne tikai fiziskā piepūle, bet arī radošā pieeja. Ieteicams ierādīt arī kolektīvi veicamus darbus un tādus pienākumus, kas ļauj tiem izjust veicamā darba un līdz ar to arī savu sociālo nozīmīgumu.**
- ✓ Šādu darbu deleģēšana nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem ietvertu sevī arī sociālo korekciju, attīstot jauniešos sociālajā mijiedarbībā tik ļoti nepieciešamās komunikatīvās un organizatoriskās iemaņas.
- ✓ Kopumā sabiedriskie darbi audzinošo funkciju pašlaik pilda daļēji, jo tie maz ietekmē VPD klientu vērtību sistēmu un viņu uzvedības modeļus.
- ✓ Pētījuma dalībnieki uzskata, ka sabiedriskais darbs nav tik efektīvs, lai kalpotu kā mācība, jo piesprieztu stundu skaits ir ļoti neliels un veicamie darbi nešķiet grūti. No vienas puses, tiek uzskatīts, ka, pateicoties tieši tam, šāds soda veids nepilngadīgām personām (īpaši tām, kuras likumu ir pārkāpušas pirmo reizi) ir vismīkstākais un arī vispiemērotākais, jo pēc soda izpildes sodītā persona ir atzīstama par nesodītu. No otras puses, jaunieši domā, ka

tieši tādēļ tas netiek izjūsts kā īsts sods, bet gan drīzāk kā nevajadzīgs apgrūtinājums ikdienas dzīvē.

- ✓ Aptaujātie jaunieši, probācijas klienti, uzskata, ka sabiedriskā darba efektivitāti varētu paaugstināt ar smagāku darbu ierādīšanu un lielāku piespiesto stundu skaitu. Iespējams, tādējādi tiešām tiktu celta sabiedriskā darba kā soda efektivitāte, bet tas visai mazu iespaidu atstātu uz piespiedu līdzekļa audzinošo funkciju. Ir visai maz ticams, ka ar pēc iespējas ilgstošāka un smagāka darba palīdzību tiks izmainīti jauniešu uzvedības modeļi, uzskati un vērtības.
- ✓ Ir jāatzīst, ka audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis – sabiedriskais darbs – jebkurā tā izpausmes formā (viegls vai grūts, ilgstošs vai īslaicīgs) var būt efektīvs tikai tad, ja pats nepilngadīgais likumpārkāpējs ir spējīgs kritiski izvērtēt savu rīcību, ja viņš apzinās un nožēlo savu rīcību. Tas liecina, ka cilvēks atrodas ceļā uz nobriedušu personību un viņā ir izveidojusies sociālā atbildības sajūta.
- ✓ **Tādēļ ieteicams sabiedrisko darbu piemērot kombinācijā ar sociālās uzvedības korekcijas programmu, kas veido nepilngadīgo uzvedības organizāciju atbilstošu sabiedrībā pieņemtajām vērtībām un priekšstatiem, un ar kuras palīdzību šos jauniešus būtu iespējams labāk integrēt sabiedrībā. Šādas programmas piesaiste attiecīgajam soda veidam būtu sevišķi nepieciešama jauniešiem no riska ģimenēm. Bez sociālās uzvedības korekcijas programmas, kas šobrīd netiek piemērota kā obligāts papildus pasākums sabiedriskajam darbam, sabiedriskie darbi līdz galam neietver sevī audzinošo aspektu un uzskatāmi par mazefektīviem.**

METODOLOĢIJA

Mērķa grupa: Nepilngadīgie, kuriem ir piespriests sabiedriskais darbs.

Pētījuma mērķis:

- Gūt sabiedrisko darbu kā audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa efektivitātes novērtējumu mērķa grupas skatījumā;
- Novērtēt mērķa grupas apmierinātību ar Valsts probācijas dienesta darbību;
- Novērtēt sadarbību ar atšķirīgiem darba devējiem.

Galvenie pētāmie jautājumi:

- Kā tiek vērtēts sabiedriskais darbs kā audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis?
- Kā uzlabot sabiedriskā darba kā audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa un kā preventīvā pasākuma efektivitāti?
- Kāds ir Valsts probācijas dienesta tēls un loma mērķa grupas skatījumā?
- Kā veidojusies sadarbība ar darba devējiem un kā tiek uztverti dažādi darba devēji sabiedrisko darbu izpildes laikā?

Respondentu skaits: 20 respondenti

Metodoloģija:

Pētījuma veikšanai tika izmantota kvalitatīvā metode – padziļinātā intervija, kas ietver sevī gan individuālu pieeju, gan respondenta konfidencialitātes saglabāšanu, tādējādi nodrošinot augstāku atklātības līmeni. Intervija notiek sarunas veidā pēc iepriekš izstrādātām vadlīnijām, kur formulēti galvenie jautājumi un izskatāmo problēmu loki.

Izlase izveidota sadarbībā ar Valsts probācijas dienestu, kas, iepriekš vienojoties ar potenciālajiem respondentiem, nodrošināja pētījuma veicējus ar nepieciešamo kontaktinformāciju. Par katras intervijas vietu un laiku tika panākta vienošanās ar izvēlēto respondentu, savlaicīgi iegūstot tam piekrišanu no viņa(-s) vecākiem.

Pētījumā tika iekļauti gan tie jaunieši, kas pabeiguši, gan tie, kas šobrīd vēl veic piespriesto sabiedrisko darbu.

Pētījuma veikšanas laiks: 2006.gada jūlijs-augusts

Pētījumu veica:

Projekta vadība, metodoloģijas izstrāde – Lelde Kāpiņa

Interviju veikšana – Māra Kāpiņa, Vera Mihejeva

Pārskata gatavošana – Iveta Bitāne

Atskaitē izmantotie saīsinājumi un apzīmējumi:

Dzimums: M [meitene], P [puisis]

Valoda: LV [latviešu], KR [krievu]

Reģions: Rīgas raj., Kurzeme, Vidzeme, Latgale

IEVADS

Pētījuma gaita

Pētījuma ietvaros šā gada jūlija un augusta mēnešos tika intervēti 20 nepilngadīgie likumpārkāpēji četros Latvijas reģionos – Rīgas rajonā, Kurzemē, Vidzemē un Latgalē. Padziļinātās intervijas galvenokārt notika respondentu dzīvesvietās. Jāatzīst, ka kopumā respondentu atsaucība nebija pārāk liela. Par iemeslu tam varētu būt jauniešu nevēlēšanās atcerēties to laika periodu, kad nācās veikt sabiedrisko darbu. Vairumā gadījumu jauniešiem bija grūtības izteikties un formulēt savas domas. Tādēļ intervētāji sarunas laikā centās vienkāršot jautājumus, lai iegūtu atbildes.

Mērķa grupas apraksts

- ✓ Pētījuma dalībnieku vecums svārstās amplitūdā no 13 līdz 18 gadiem. Visi jaunieši, izņemot vienu – vakarskolas audzēkni, pētījuma norises laikā bija kādas Latvijas vispārizglītojošās dienas pamatskolas vai vidusskolas skolēni. Runājot par vaļaspriekiem, jāsecina, ka tie visiem jauniešiem ir ļoti līdzīgi – mūzikas klausīšanās, sporta spēļu spēlēšana, tikšanās ar draugiem, datorspēļu spēlēšana vai sērfošana internetā. Viena trešdaļa respondentu (7) vasaras brīvlaika laikā bija izvēlējušies strādāt. Pārsvārā tie ir kādi palīgdarbi pie kaimiņiem vai radiem.
- ✓ Lai jaunieši atbrīvotos un intervijas gaitā justos brīvi, sarunas sākumā tika izmantota projektīvā metode. Viņi tika lūgti mazliet pafantazēt, un atbildēt uz diviem jautājumiem par iespējamo rīcību reālajā dzīvē praktiski neiespējamās situācijās, tādējādi pastarpinātā veidā noskaidrojot arī viņu prioritātes un vērtības.
- ✓ Pirmajā jautājumā-uzdevumā respondentiem bija jāiedomājas, ka viņi ir nokļuvuši uz neapdzīvotas salas un no tagadējās dzīves iespējams paņemt tikai 3 lietas. Bez mobilajiem telefoniem, nazīšiem, sērkociņiem, telts, pārtikas, biljarda galdiņa, riteņa, ģitāras un grāmatām, kas vairāk tika izvēlēti, vadoties no praktiskas dabas apsvērumiem, pētījuma dalībnieki, kuri šobrīd ir aktīvajā socializācijas procesa posmā, minēja arī tādas vērtības kā ģimene, draugi, miers un laime.
- ✓ Līdzīgā veidā otrā jautājuma-uzdevuma laikā jauniešiem vajadzēja iedomāties, ka visa viņu tagadējā dzīve ir kosmosa kuģis un, lai šis kuģis varētu turpināt savu ceļu, ir jāatbrīvojas no 3 nevajadzīgām lietām. Daži pētījuma dalībnieki labprāt atbrīvotos no vecām drēbēm, grāmatām, žurnāliem, naudas un pat ziediem. Bet lielākā daļa atbilžu atspoguļo to, kas jauniešus tiešām uztrauc viņu privātajā dzīvē. Tas ir – sliktās atmiņas, sliktā pagātne, sliktie draugi, saistība ar policiju, nesekmīgās atzīmes, toksisko vielu ostīšana, alkohols, cigaretes, zagšana, kaušanās, slinkums, aizmāršība, nekaunība, vienaldzība, egoisms, stress. Šāds atbilžu spektrs liecina par jauniešu vēlmi kaut ko mainīt savā dzīvē uz labo pusi, atbrīvoties no pagātnes sliktās pieredzes.

1. VALSTS PROBĀCIJAS DIENESTA VĒRTĒJUMS

Galvenie secinājumi

- Valsts probācijas dienests kā valsts iestāde, kura rūpējas par sabiedrības drošību, jauniešu ikdienas dzīvē nav tik labi zināma kā, piemēram, policija. Par šīs iestādes eksistenci un darbību vairums pētījuma dalībnieku uzzināja tikai tad, kad tiesa pašiem bija piespriedusi audzinoša rakstura piespiedu līdzekli – sabiedriskais darbs -, kura izpildi nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem bija jāveic VPD uzraudzībā.
- Visi pētījuma dalībnieki, probācijas klienti, vadoties pēc savas pieredzes, Valsts probācijas dienesta darbību vērtē pozitīvi, lai gan atzīst, ka par tā patieso funkciju viņiem ir visai neliels priekšstats.
- Jaunieši augstu novērtē sadarbību ar VPD darbiniekiem, pateicoties izjustajai cieņai un draudzīgajai attieksmei pret sevi, kā arī darbinieku izrādītajai pretimnākšanai, iespēju robežās piemeklējot viņiem vēlamo darba devēju. Īpaši atzinīgi tika novērtēts tas, ka sadarbībā ar šo iestādi un tās darbiniekiem viņi ne reizi nav jutušies kā nosodāmas vai citādi sabiedrībai nevēlamas personas. Šāds atbalsts no darbinieku puses neapšaubāmi mazina jauniešos sociālā nosodījuma efektu un paaugstina nepilngadīgo pašvērtību.
- Salīdzinoši ļoti daudzu jauniešu atbildes liecina par to, ka Valsts probācijas dienesta darbinieki viņus sabiedriskā darba izpildes vietā ir kontrolējuši retāk nekā reizi nedēļā vai šādu kontroli nav veikuši vispār.

1.1. Informētība un attieksme pret Valsts probācijas dienestu

Vairumā gadījumu pētījuma dalībnieki pirmoreiz par Valsts probācijas dienestu bija uzzinājuši tikai tad, kad tiesa viņiem pašiem bija piespriedusi sabiedrisko darbu kā audzinoša rakstura piespiedu līdzekli.

Tikai vienam puisim jau iepriekš bija bijusi sadarbība ar Valsts probācijas dienestu.

Viena respondente informāciju par VPD bija dzirdējusi kādā televīzijas pārraidē.

Neskatoties uz to, ka Valsts probācijas dienests ir vienīgā valsts pārvaldes iestāde, kas organizē sabiedriskā darba izpildi nepilngadīgajiem, un ar kuru sadarboties bija spiesti visi aptaujātie šī pētījuma dalībnieki, viņu vidū bija arī tādi, kuri atzina, ka šī iestāde viņiem nav zināma vai arī nesaskata atšķirību starp policiju un VPD.

Tāpat visi pētījuma dalībnieki, kuri ir bijušie vai esošie probācijas klienti, nenoliedz faktu, ka izpratne par to, kas īsti ir un ar ko nodarbojas Valsts probācijas dienests, viņiem nav.

Visā visumā, neskatoties uz neskaisto priekšstatu par Valsts probācijas dienestu, jauniešu attieksme pret to kā valsts iestādi ir laba. Šāda attieksme jauniešos ir izveidojusies, balstoties uz viņu pozitīvo pieredzi, sadarbojoties ar Valsts probācijas dienestu viņu sabiedriskā darba izpildes gaitā. Neviens pētījuma dalībnieks neizteicās kritiski par tā darbību.

Es pirmo reizi dzirdēju, kad pie manis atbrauca. (P, LV, Vidzeme)

Zināju, jo es tur biju bijis arī agrāk. (P, LV, Latgale)

Mēs ar mammu vienreiz skatījāmies televizoru, tad kaut ko teica ziņās. Bija interesanti. Tieši par bērniem. (M, LV, Vidzeme)

Es viņus neatšķiru. (P, LV, Vidzeme)

Man uzlika to sabiedrisko sodu un tas arī viss. Vairāk es par viņiem neko nezinu. Tā ir laikam tāda iestāde, kur cilvēkus soda ar darbu. (P, LV, Vidzeme)

Tos bērnus, kas ir izdarījuši kaut ko sliktu, viņi mēģina viņus mācīt, ka tas nav labi. Es tā vismaz domāju. (M, LV, Vidzeme)

Man nav nekas sliktas pret to. (P, LV, Latgale)

Laba. VPD ir interesants. (P, LV, Kurzeme.)

1.2. Valsts probācijas dienesta darbinieki

Jautāti par cilvēkiem, kuri organizēja sabiedriskā darba izpildi, respondenti atbild, ka tas bija viens darbinieks, atsevišķos gadījumos pat divi darbinieki, no Valsts probācijas dienesta. Daži respondenti par sabiedriskā darba organizētāju uzskata arī savu nodarbinātāju.

Sabiedriskā darba organizācijas kārtība visos reģionos ir līdzīga. Pēc tiesas sprieduma stāšanās spēkā jaunieši – vieni paši vai kopā ar kādu no vecākiem - ir devušies uz Valsts probācijas dienestu, kur dienesta darbinieks aprunājās ar viņiem, iepazīstināja ar visiem noteikumiem, noformēja visus nepieciešamos dokumentus un sameklēja potenciālo nodarbinātāju. Pozitīvi tiek vērtēts tas, ka nodarbinātāju iespēju robežās var izvēlēties, saskaņojot to ar pašiem jauniešiem - sabiedriskā darba veicējiem. Darba grafika sastādīšana notiek, jau tiekoties ar izvēlēto nodarbinātāju.

Visi pētījuma dalībnieki ļoti atzinīgi novērtēja sadarbību ar Valsts probācijas dienesta darbiniekiem. Īpaši tika uzsvērts tas, ka atšķirībā no policijas darbiniekiem un tiesnešiem, kuri bija izrādījuši atklātu nosodījumu, no VPD darbinieku puses netika izjauta ne augstprātība, ne citādi negatīva vai nosodoša attieksme. Līdz ar to arī jauniešu attieksme pret dienesta darbiniekiem kopumā ir ļoti laba.

Vairāki respondenti, runājot par sava sabiedriskā darba izpildes gaitu, atzinās, ka bija saskārušies ar necerētu pretimnākšanu un izpratni no VPD darbinieku puses. Šeit iet runa par gadījumiem, kad sabiedriskā darba veicēji slimības vai kādu citu iemeslu dēļ nav varējuši ierasties darbā paredzētajā laikā. Lai sabiedriskā darba izpilde notiktu bez sarežģījumiem, VPD darbinieki ir devuši iespēju jauniešiem nenostrādātās stundas atstrādāt citā laikā, neieskaitot to kā pārkāpumu. Neapšaubāmi tas jauniešos radīja lielāku uzticību un motivāciju atlikušās sabiedriskā darba stundas nostrādāt ar lielāku atdevi un bez pārkāpumiem.

Attiecībā uz Valsts probācijas dienesta darbinieku kontroli, respondentu pieredze ir ļoti dažāda. Neskatoties uz to, ka Valsts probācijas dienesta darbinieku pienākumos ietilpst probācijas klientu apmeklēšana sabiedriskā darba izpildes vietās vienu reizi nedēļā, daudzos gadījumos (7) šāda veida kontrole nav notikusi vispār vai retāk nekā tam vajadzētu būt.

Savukārt viens pētījuma dalībnieks ir ticis kontrolēts gandrīz katru dienu. Taču šāda pastiprināta kontrole ir izskaidrojama ar to, ka sākumā pats jauniešis nav vēlējies uzsākt sabiedrisko darbu izpildi. Neskatoties uz to, VPD darbinieka attieksme ir bijusi izprotoša un turpmākā sadarbība ir noritējusi bez domstarpībām.

Visi pētījuma dalībnieki ir vienprātīgi, ka VPD darbinieki sniedz pietiekamu morālo atbalstu, ko nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem ir ļoti svarīgi sajūst brīdī, kad dzīvē ir nācies saskarties ar tiesas procesiem un piespriesto sabiedriskā darba stundu atstrādāšanu.

Nezinu, pie manis tikai viens bija. (P, LV, Vidzeme)

Tur bija viena sieviete, kas reizēm atbrauca. Viņa kādas 3 reizes bija. [...] Tad vēl skolas saimnieks, kurš iedeva darbu. [...] Direktors arī, kurš uzņēmās to visu. Viņam jau to visu bija jāuzņemas. Vēl viena sieviete bija, kas toreiz deva to darbu, kad sienas vajadzēja tīrīt. (P, LV, Kurzeme)

Tur vajadzēja uzrakstīt pieteikumu, kur es strādāšu – vai pagastā, vai skolā. Es uzrakstīju, ka skolā. (P, LV, Latgale)

Pozitīva. Viņi ir laipni cilvēki, nav nosodoši. Tas ir pats labākais. Tā darbiniece bija ļoti laipna, tāds foršs cilvēks. Tiešām patika. Runāja mierīgi, nenosodīja. (M, LV, Vidzeme)

Man nav nekādas sliktas attiecības ar viņiem. Es tos cilvēkus cienu. Mēs tur labi kontaktējamies. [...] Labas attiecības. (P, LV, Kurzeme)

Es vienu dienu neaizgāju. Pārējās biju. Mani izsauca un prasīja, kāpēc es nebiju. Bet es aizmirsu, ka pa sestdienām un svētdienām vajadzēja iet. Viņa uzrakstīja to lapu no jauna un to dienu viņa man neielika, jo es labi strādāju un labas atsauksmes bija par mani. (P, LV, Latgale)

Es pa sestdienām strādāju. Viņi katru sestdienu atnāk. Citreiz kādu sestdienu izlaiž. (P, KR, Rīgas raj.)

Reizi dienā gandrīz. Bija arī dienas, kad neatnāca, - piezvanīja skolas darbiniekiem un pajautāja, vai esmu bijis uz vietas, vai strādāju. (P, LV, Latgale)

Jā, viņa baigi skatījās, vai es kārtīgi strādāju, vai man ir iedots viss, ar ko strādāt. (M, LV, Vidzeme)

Analizējot respondentu sniegtās atbildes, var secināt, ka jauniešiem īpaši patīkami bijis, ka Valsts probācijas dienesta darbinieki pret viņiem ir attiekušies ar cieņu un vēlmi palīdzēt. Tas zināmā mērā nepilngadīgajos likumpārkāpējos bija radījis izbrīnu, jo līdz tam viņi saistībā ar nodarījumu bija saskārušies tikai ar sabiedrības nosodījumu. Šādas draudzīgas attiecības VPD darbinieka un sodītā jaunieša starpā kalpo kā viens no motivējošajiem faktoriem veikt darbus apzinīgi un ar lielāku atdevi, lai nepieviltu uz viņu liktās cerības.

Tikpat apsveicama ir to nedaudzo Valsts probācijas dienesta darbinieku aktivitātes, kuri bez sabiedriskā darba organizēšanas lietām ir spējuši atrast laiku, lai izrunātu arī citas būtiskas problēmas, ja tādas jauniešiem bija. Taču to, ka ne visi VPD darbinieki ir izrādījuši tādu iniciatīvu, nevajadzētu viennozīmīgi uztvert kā viņu nevēlēšanos izrunāt ar nepilngadīgajiem viņiem aktuālos jautājumus, jo kā noskaidrojās šī pētījuma ietvaros veiktajās ekspertintervijās ar Valsts probācijas dienesta teritoriālo struktūrvienību darbiniekiem, tad tas drīzāk ir pastāvīgs laika trūkums, jo bez sabiedriskā darba organizēšanas VPD darbinieku pienākumos ietilpst arī piespiedu darba organizēšana, tikšanās un līgumu slēgšana ar potenciālajiem darba devējiem un pašvaldību vadītājiem, probācijas klientu apmeklēšana sabiedriskā/ piespiedu darba izpildes vietās, izvērtēšanas ziņojumu rakstīšana, kā arī probācijas klientu mājas vizītes u.c. aktivitātes. Šādas organizatoriska rakstura aktivitātes aizņem ļoti daudz laika, tādējādi samazinot to laika daļu, ko VPD darbinieki varētu veltīt sarunām ar nepilngadīgajiem, jo īpaši ar tiem, kuri nāk no nelabvēlīgajām ģimenēm vai bērnu namiem un jūtas sociāli atstumti.

Viņa paskatījās, uzslavēja, ka esmu darbu veicis labi. (P, LV, Kurzeme)

Es no sākuma iegāju un nervozēju drusku. Tad jau es jutu, ka normāli ir. Parunājām par sadzīviskām lietām kā cilvēks ar cilvēku. Nevis, ka tagad es likšu strādāt, un tā un šitā! Viss tā cilvēciski bija. Ļoti patīkami bija. (P, LV, Vidzeme)

Kad mēs nācām uz VPD, tad mums prasīja, vai nav kādas problēmas mājās vai sabiedrībā. Ja arī bija, tad mēs pārrunājām, ko var līdžēt. (P, LV, Kurzeme)

Prasīja par mācībām un izklaidēm, ko daru, kā uzvedos, vai patīk kauties? Teica, ka nevajag turpmāk tā uzvesties un kaut ko tādu darīt. Ka pašam ir labāk mācīties. (P, LV, Latgale)

2. SADARBĪBA AR DARBA DEVĒJIEM

Galvenie secinājumi

- Visā visumā pētījuma dalībniekiem sadarbība ar darba devējiem ir noritējusi ļoti labi. Arī pašu darba devēju attieksme ir bijusi labvēlīga un daudzos gadījumos pat draudzīga.
- Daudzu jauniešu paveiktais sabiedriskajā darbā tika atzinīgi novērtēts ne tikai ar uzslavām, bet vienā gadījumā pat ar reālu darba piedāvājumu. Tas liecina, ka jauniešu darbs daudzos gadījumos ir tiešām bijis lietderīgs un vajadzīgs iestādēm un organizācijām, kurās tas tika veikts.
- Visi darba devēji ir nodrošinājuši jauniešus ar viņiem darbā nepieciešamajiem darba instrumentiem un tikai atsevišķos gadījumos jauniešiem, piemēram, darbā ar malkas kraušanu, netika iedoti darba cimdi.
- Tikai divus no 20 aptaujātajiem jauniešiem darba devējs iepazīstināja ar darba drošības noteikumiem, lai gan likums nosaka, ka nodarbinātāja pienākumos ietilpst iepazīstināšana nepilngadīgo ar darba aizsardzības noteikumiem.

Kopumā jaunieši intervijās atzīst, ka attiecības ar darba devējiem bijušas labas vai normālas. Viens puisis sūdzējās, ka no sākuma esot bijis grūti pierast pie darba vietā esošās stingrās kārtības un punktualitātes. Bet citādi attiecības ar darba devēju ir bijušas apmierinošas.

No visiem pētījuma dalībniekiem tikai vienam jauniešim bija problēmas sastrādāties ar savu darba devēju. Viņš savstarpējās attiecības ar savu sabiedriskā darba nodarbinātāju vērtē kā sliktas. Jaunietis uzskata, ka viņa nodarbinātāja tīšuprāt likusi viņam strādāt tur, kur apgrozās vairāk cilvēku, kas savukārt pašam nepilngadīgajam šķitis ļoti apkaunojoši un viņš nav darījis to darbu. Lai atrisinātu konfliktsituāciju, jaunieša darba devēja bija sazinājusies ar Valsts probācijas dienesta darbinieci, kura pārliecināja puisi, ka ierādītais darbs tomēr ir jāpaveic. Lai gan attiecības jaunieša un viņa darba devējas starpā turpmāk kaut nedaudz, bet ir uzlabojušās, sadarbība tomēr ir bijusi saspringta.

Caurmērā darba devēju attieksme pret nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem tiek vērtēta kā draudzīga. Neviens pētījuma dalībnieks neizteicās, ka būtu izjutis aizspriedumainu vai nosodošu attieksmi pret sevi no nodarbinātāja puses. Bija jaunieši, kuri varēja ar saviem darba devējiem izrunāt arī sev būtiskus jautājumus. Pāris jaunieši viņiem nozīmētajās darba vietās vēlējās palikt strādāt arī pēc sabiedriskā darba atstrādāšanas, jo darbs viņiem bija ļoti iepatiesies. Turklāt vienā gadījumā darba devējs bija izteicis arī reālu darba piedāvājumu kādam puisim.

Lielākā daļa jauniešu arī minēja, ka par padarīto darbu bija saņēmuši no darba devēja atzinīgus vārdus. Tikai trīs respondenti atzina, ka nekādas uzslavas par savu darbu nav dzirdējuši. Apkopojot atbildes uz jautājumu par saņemtajām

Es nokavēju 1 minūti. Man teica, ka nedrīkst kavēt ne minūti. Beigās jau sadraudzējāties. No sākuma bija sliktāk. Tur bija ļoti strikti viss. (P, LV, Kurzeme)

Sliktas. [...] Pēc tam jau attiecības uzlabojās. Bet viņa piekasījās. Es prasīju, vai var netīrīt sniegu, bet iet un lauzt krēslus. Viņa teica, ka nē, lai eju sniegu tīrīt. Tad es prasīju, vai nevar to sniegu iekšpagalmā tīrīt? Bet viņa teica, ka par spīti tam, ka es negribēju sniegu tīrīt, viņa liks mani tur, kur mani visi redz. Deļ tā mums bija sliktas attiecības. (P, KR, Rīgas raj.)

Foršas attiecības. Tagad arī, kad satieku viņu, tad sasveicināties. (M, LV, Vidzeme)

Man tur ļoti patika, es negribēju iet prom. (P, LV, Kurzeme)

Viņa pat mani gribēja tur ņemt strādāt par naudu. Es teicu, ka tagad nevaru, jo man arī citur bija jāstrādā. Viņa teica, ka padomāšot. Bet es tur ietu labprāt. (P, LV, Latgale)

Nē. Mums vienkārši bija sliktas attiecības. (P, KR, Rīgas raj.)

Teica, ka es ļoti čakli strādāju. (M, LV, Vidzeme)

nodarbinātāja uzslavām, nevarētu apgalvot, ka visi tie, kas tika uzslavēti no darba devēja puses, arī bija tie sabiedriskā darba veicēji, kuri izrādīja lielāku atdevi vai iesaisti šajā darbā. Taču atzinīgi vārdi jebkurā gadījumā jauniešiem ir bijuši patīkami, nepieciešami un motivējoši, veicot sabiedrisko darbu.

Viens puisis ļoti pozitīvi izteicās par savu darba devēju, kurš ne tikai bija viņu uzslavējis par padarīto, bet pat bija aizstāvējis no vienaudžiem, kas bija apsmējuši viņu. Savukārt cits jauniešis ar lepnumu stāstīja, ka viņš savam tēvam, kuram bija piespriests piespiedu darbs, ir ticis stādīts priekšā kā labs piemērs tam, kā vajag strādāt. Šāda paslavēšana puisim bija īpaši patīkama, jo šis nepilngadīgais nāk no nelabvēlīgas ģimenes un ir bērnu nama audzēknis.

Attiecībā uz darbā nepieciešamajiem darba rīkiem un aizsardzības līdzekļiem, visi pētījumā aptaujātie jaunieši apgalvoja, ka ar visu nepieciešamo ir tikuši apgādāti. Tiem, kas strādāja ar malku, tika iedots gan cirvis, gan zāģis; kam bija jāveic apkārtnes tīrīšanas un labiekārtošanas darbi, saņēma slotu, lāpstu, kapli, kā arī spaini un smiltis slideno celiņu kaisīšanai; bet tiem, kuriem bija jātīra telpas, tika iedoti cimdi, lupatas utt.

Jāatzīmē, ka četros gadījumos darba devēji nebija īpaši padomājuši par darba drošību, jo bija jaunieši, kas minēja, ka darba cimdi gan nav tikuši izsniegti. Turklāt divi no šiem jauniešiem bija nodarbināti ar malkas kraušanu un krūmu izciršanu, kur cimdu lietošanai vajadzētu būt obligātai.

Runājot par darba drošību, ar darba drošības noteikumiem tika iepazīstināti tikai 5 no visiem pētījuma dalībniekiem. Trīs jauniešus ar darba drošības noteikumiem iepazīstināja Valsts probācijas dienesta darbinieces, un tikai divus jauniešus – paši darba devēji, lai gan saskaņā ar likumu "Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem" 11. panta trešo daļu nodarbinātāja pienākumos ietilpst iepazīstināt bērnu ar darba aizsardzības noteikumiem un darba kārtību un radīt darba aizsardzības prasībām atbilstošus darba apstākļus.

Tādējādi vairumā gadījumu jaunieši ir tikuši iesaistīti darbā bez iepriekšējas iepazīstināšanas ar darba specifiku un drošības pasākumiem, kas būtu jāievēro, veicot attiecīgo darbu. Jāpiebilst, ka daudzi pētījuma dalībnieki atzina, ka pēc iepazīstināšanas ar darba drošības noteikumiem neesot bijis nekādas vajadzības, jo darbs neesot bijis bīstams un piesardzības pasākumi viņiem tāpat ir zināmi.

Vienmēr jau ir labi, ja pasaka kaut ko labu. (P, LV, Kurzeme)

Viņa manam tēvam teica, lai viņš mācās no sava dēla, kā viņš strādāja, jo viņam ir labas atsauksmes. Bija patīkami to dzirdēt. (P, LV, Latgale)

Tur bija sniega lāpsta nepieciešama, bērza slotu, lupatiņa, ar kuru mazgāt solus un traukus visādus. Tur viss bija nodrošināts, tiešām. (M, LV, Vidzeme)

Tur jau cirvi, zāģi tikai vajadzēja. Cimds es pats paņēmu. Tas jau ir sākums. (P, LV, Vidzeme)

Darba devēja teica, lai uzmanāties, jo tur no otrā stāva vajadzēja nest ķieģeļus ārā. Teica, lai daudz nenes, lai pa trīs ķieģeļiem mēs nesam. (P, LV, Latgale)

Nē. Tur nekā bīstama īpaši nebija. (P, LV, Latgale)

Tur nav ko īpaši informēt, kā ar lāpstu strādāt. To katrs saprot, kā ar lāpstu ir jāstrādā. (P, LV, Vidzeme)

To gan it kā neizstāstīja. Bet to jau es pats zinu. Vienkārši piedomā līdz, kad kaut ko dari, lai nesanāk problēmas ne pašam, ne citiem. (P, LV, Vidzeme)

3. SABIEDRISKĀ DARBA VĒRTĒJUMS

Galvenie secinājumi

- Lielākā daļa jauniešu par to, ka pastāv tāds soda veids kā sabiedriskais darbs, bija dzirdējuši jau iepriekš. Visbiežāk minētie informācijas avoti bija dažādas televīzijas pārraides un jauniešu vienaudži.
- Lai gan tiesas ēkās informācijas standos būtu jābūt Valsts probācijas dienesta sagatavotajām informatīvajām lapām par audzinoša rakstura piespiedu līdzekli - sabiedrisko darbu, neviens no pētījuma dalībniekiem to netika tur saņēmis. Līdz ar to ne visiem pētījuma dalībniekiem bija zināms, ka 7 darbdienu laikā pēc tiesas nolēmuma spēkā stāšanās ir jāierodas reģistrēties Valsts probācijas dienestā; un sekojoši daudzi to nebija izdarījuši likumā noteiktajā termiņā. Tādējādi par sabiedriskā darba būtību un izpildes kārtību vairums pētījuma dalībnieku uzzināja tikai, pirmoreiz ierodoties Valsts probācijas dienestā.
- Savukārt pati reģistrēšanās Valsts probācijas dienestā, kā arī dienesta darbinieku sniegtā informācija attiecībā uz sabiedriskā darba organizāciju un norisi tika raksturota kā vienkārša, saprotama un izsmeļoša.
- Latvijas pašvaldību skolas un pirmsskolas bērnu iestādes var uzskatīt par lielākajiem darba devējiem, jo tie nodarbināja vairāk nekā vienu trešdaļu no visiem aptaujātajiem pētījuma dalībniekiem sabiedriskā darba izpildes laikā.
- Tie jaunieši, kuriem ierādātais darbs šķita nepatīkams, neinteresants un grūts, sabiedrisko darbu izjuta kā apgrūtinājumu ikdienas dzīvē. Bet ir arī neliela daļa tādu jauniešu, kuri atzina, ka sabiedriskais darbs ir radījis viņos interesi par darbu kā tādu un bagātinājis viņu darba pieredzi.
- Pētījuma dalībnieku sniegto atbilžu analīze attiecībā par izrādīto centību, veicot sabiedrisko darbu, izkristalizēja vairākus motivējošos un kavējošos faktoros. Sabiedrisko darbu izpildes kvalitāti var ietekmēt gan individuālās rakstura iezīmes (piemēram, pedantisms), gan ieinteresētība darbā un patīkama darba vide, kā arī stingra uzraudzība. Savukārt paviršu attieksmi pret sabiedriskā darba izpildi veicina nepatīkams darbs un slinkums.
- Sabiedriskais darbs kā sods tiek izjusts galvenokārt tāpēc, ka tas rada neērtības jauniešu ierastajā ikdienas dzīves ritmā. Ceturtā daļa pētījuma dalībnieku to vispār nav izjutuši kā sodu, pateicoties ļoti interesantam vai vieglam darbam.
- Kopumā kauna sajūtu par to, ka ir jāveic sabiedriskais darbs, ir izjutusi tikai viena trešdaļa pētījumā aptaujāto jauniešu, jo viņiem sabiedrisko darbu nācās veikt publiskās vietās.
- Jauniešu domas dalās par piespiesto sabiedriskā darba stundu skaitu – daļai šķiet, ka tas bija par maz, daļai - pietiekoši. Bet to, ka piespiesto stundu skaits varēja būt lielāks, lai pastiprinātu soda efektu, minēja gan tie, kuriem bija 10 stundas, gan tie, kam bija 40 stundas.
- Pēc jauniešu domām, sabiedriskā darba priekšrocība ir tā, ka tas ir salīdzinoši vispamācošākais un mīkstākais soda veids nepilngadīgajiem, kuri likumu ir pārkāpuši pirmo reizi. Tie pētījuma dalībnieki, kas šo soda veidu bija atzinuši kā labu, minēja, ka zināmu ietekmi uz viņu dzīvi un uzskatiem tas ir atstājis. Savukārt tie jaunieši, kas šos sabiedrisko

darbus novērtēja kā neefektīvus, apgalvo, ka nekas nedz viņu dzīvē, nedz uzskatos pēc piespriedē sabiedriskā darba izpildes nav mainījies. Viņuprāt sabiedriskais darbs nav tik efektīvs, lai kalpotu kā mācība, jo piespriedē stundu skaits ir ļoti neliels un veicamie darbi nešķiet grūti.

- Pētījuma dalībnieki secina, ka ne jau sabiedriskā darba veikšana ir tas, kas liek visu pārvērtēt un nākt pie slēdziena, ka nekad vairs neveiks pretlikumīgas darbības, bet gan saistība ar policiju, tiesas process un pats fakts, ka esi bijis sodīts.

3.1. Informācija par sabiedrisko darbu

Apkopojot pētījumā iegūtās atbildes, ir jāsecina, ka caurmērā visi pētījuma dalībnieki bija labi informēti un zināja, ko nozīmē sabiedriskais darbs. Jaunieši galvenokārt to raksturoja kā soda veidu, kas paredz strādāšanu valsts jeb sabiedrības labā, nesāņemot par to atlīdzību.

Par tādu audzinoša rakstura piespiedu līdzekli kā sabiedrisko darbu iepriekš – pirms tiesa pašiem jauniešiem bija piespriedusi šāda veida sodu – bija dzirdējusi lielākā daļa pētījuma dalībnieku. Četri jaunieši informāciju par sabiedrisko darbu bija dzirdējuši dažādās televīzijas pārraidēs. Samērā daudzi (5) nepilngadīgie par sabiedrisko darbu bija iepriekš dzirdējuši no saviem draugiem vai paziņām, kuriem arī ir bijis piespriedē sabiedriskais darbs. Bet tā vairāk ir bijusi kā fakta konstatācija, nevis iedziļināšanās sabiedrisko darbu būtībā. Viens puisis atzina, ka saņemtā informācija no draugiem nav bijusi negatīva.

Viena trešdaļa aptaujāto jauniešu par sev piespriedējiem sabiedriskajiem darbiem pirmoreiz uzzināja tiesas zālē. Neliels skaits nepilngadīgo par to, ka būs jāveic sabiedriskais darbs par izdarīto likumpārkāpumu, uzzināja tikai pēc tiesas - pirmajā apmeklējuma reizē, Valsts probācijas dienestā. Vienai bērnu nama audzēknei par tiesas nolēmumu paziņoja viņas bērnu nama direktors. Dažus jauniešus par iespējamo sabiedriskā darba piemērošanu informēja jau policijā.

Lai gan tiesas ēkā informācijas stendos būtu jābūt Valsts probācijas dienesta sagatavotajām informatīvajām lapām par sabiedrisko darbu kā audzinoša rakstura piespiedu līdzekli, neviens pētījuma dalībnieks netika minējis, ka šāds informatīvais materiāls būtu bijis viņam pieejams. Tikai viens respondents minēja, ka bukletu par sabiedrisko darbu viņam iedeva VPD darbinieks pirmajā apmeklējuma reizē. Ņemot vērā to, ka zināms skaits respondentu par sev piespriedē sabiedriskā darba izpildes gaitu uzzināja tikai, ierodoties Valsts probācijas dienestā, ir jāsecina, ka tiesas ēkā izvietotie informatīvie materiāli nav viegli pamanāmi. To apstiprina arī to respondentu atbildes, kuri tikai pēc tiesas bija sapratuši, ka būs jāveic sabiedriskais darbs. Neviens no viņiem pēc tiesas procesa netika saņēmis izsmeļošu informāciju par to, ko nozīmē, kādi ir sodītās personas pienākumi un kā īsti noritēs tiesas piespriedē sabiedriskā darba stundu atstrādāšana.

Visticamāk, ka tieši šī iemesla dēļ (informatīvo bukletu grūti

Es to izprotu tā, - ja esi kaut ko pastrādājis nelikumīgu, tad sabiedrības labā kaut ko labu izdari, lai saprastu, lai nedarītu vairāk tā. Ne tikai ņem, ņemt no sabiedrības, bet arī kaut ko dot. (P, LV, Vidzeme)

Es biju dzirdējis raidījumā „Kriminālinformācija”, ka ir sabiedriskie darbi. Nojausma apmēram bija, kas tie tādi ir. (P, LV, Kurzeme)

Biju dzirdējis no draugiem. (P, KR, Rīgas raj.)

Vienai pazīstamai meitenei pagastā arī bija iedots. (P, LV, Latgale)

Uzreiz jau sapratu, ka, ja ir sabiedriskais darbs, tad būs jāstrādā. Bet tā īsti nesapratu, kas tur varētu būt. (P, LV, Kurzeme)

Es pirms tam nezināju. Man paziņoja par to tiesā. (P, LV, Kurzeme)

Tiesā un vēl policijā teica, ka var piespriedē sabiedrisko darbu. (P, LV, Rīgas raj.)

Jā, VPD arī bukletīnš bija par to, kas ir sabiedriskais darbs. (P, LV, Vidzeme)

Tikai fakts kā tāds. Pēc tam pateica, ka būs jāsazinās ar iestādēm un tālāk pateiks. (P, LV, Vidzeme)

Man pateica, ka būs 20 stundas sabiedriskā darba un viss. Tad es nācu uz VPD. (P, LV, Kurzeme)

Teica, ka būs jāiet uz VPD un tur tālāk dos norādes. (P, LV, Kurzeme)

Jā, pateica, ka ir jāpiesakās, bet

pamanāma atrašanās vieta vai to iztrūkums tiesas ēkā) ne visi aptaujātie jaunieši zināja, ka 7 darbdienu laikā pēc nolēmuma spēkā stāšanās bērnam, kuram noteikts audziņošas rakstura piespiedu līdzeklis - sabiedriskais darbs, kopā ar vienu no vecākiem vai citu likumisko pārstāvi ir jāierodas reģistrēties Valsts probācijas dienestā. Viena jauniešu atzina, ka viņai tiesā pat netika pateikts, kādā iestādē ir jāpiesakās. Tikai pēc VPD nosūtītās brīdinājuma vēstules saņemšanas un skolotāju atgādinājuma, jauniešu uzzināja, uz kurieni ir jāiet pieteikties.

Interesanti, ka trīs pētījuma dalībnieki (viens meitene no Vidzemes un divi puīši no Latgales) bija sapratuši, ka par nepieteikšanos Valsts probācijas dienestā vai neatstrādātām sabiedriskā darba stundām tiek piemērots naudas sods. Likums neparedz šādos gadījumos notiesātās personas sodīt ar naudas sodu. Par izvairīšanos no sabiedriskā darba veikšanas VPD darbinieka pienākums saskaņā ar likuma „Par audziņošas rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem” 32. panta 2. daļu ir iesniegt tiesai motivētu rakstveida priekšlikumu par sabiedriskā darba piemērošanas ilguma palielināšanu vai piemērotā sabiedriskā darba aizstāšanu ar stingrāku piespiedu līdzekli. Iespējams jaunieši ir kaut ko pārpratuši vai tas ir bijis pašu Valsts probācijas dienesta darbinieku viltus iebaidīšanas mēģinājums, lai panāktu pozitīvu galarezultātu, jo dotajā gadījumā viens puisis no Latgales pats intervijā atzina, ka sākumā neesot gribējis iet un atstrādāt piesprietās sabiedriskā darba stundas.

Arī ekspertu intervijās daudzi Valsts probācijas dienesta darbinieki teica, ka viņi pielietojot visdažādākos paņēmienus, lai panāktu, ka notiesātie tomēr atstrādā piesprietās stundas, un nevajadzētu rakstīt tiesai pieteikumus par soda aizstāšanu, piemēram, ar arestu, jo „mēs esam VPD, kas cīnās par soda izciešanu sabiedrībā. Mēs esam ieinteresēti, lai viņš to izdara, cerībā, ka kaut kāda mācība no tā viņam būs”.

Savukārt Valsts probācijas dienesta darbinieku sniegtā informācija par sabiedriskā darba izpildes kārtību tika vērtēta ļoti atzinīgi. Tā ir bijusi viegli saprotama, konkrēta un izsmejoša informācija. Jaunieši īpaši novērtēja VPD darbinieku draudzīgo un ieinteresēto attieksmi.

Pati pieteikšanās Valsts probācijas dienestā nav sagādājusi problēmas nevienam no pētījuma dalībniekiem. Pieteikšanās process jauniešu skatījumā ir vienkāršs, saprotams un viegli nokārtojams.

mēs nezinājām, kur ir jāpiesakās. Mums nekādu lapu neiedeva, neko! Tur īstenībā bija tiesas vaina. Mamma pat nezināja, kur. Nebija sīkāku detaļu. Atsūtīja vēstuli, ka sods tad būšot jāmaksā, ka neesam pieteikušās. Un skolā man arī to teica. Uz skolu zvanīja, ka vajagot pieteikties. (M, LV, Vidzeme)

Man vispār nekur negribējās iet, biju nelabvēlīgi noskaņots. Es biju sadusmojies. Negribējās neko darīt. uz skolu negribējās tajā laikā vairs iet. bija uznācis dullums. Bet es gāju. Uz skolu bija atbraukuši no VPD. No sākuma es domāju, kas tad tur ir!? Domāju, ka neiešu un nestrādāšu. Bet tad pateica, ka soda nauda laikam ir jāmaksā, ja nestrādā. (P, LV, Latgale)

VPD uzreiz izstāstīja, cik man ir jāstrādā un kur. Teica, ja es labi strādāšu, tad var atņemt nost kādas stundas. Ja slikti strādās, tad var būt 3 brīdinājumi un pēc tam, cik es sapratu, var soda naudu uzlikt vai paņemt kaut kur citur. (P, LV, Latgale)

VPD visu skaidri un smalki izstāstīja. Man jau pirmajās minūtēs bija skaidrs, kas tieši un kā. (P, LV, Vidzeme)

VPD visi bija pieklājīgi, visu skaidri un gaiši izstāstīja. Nebija tā, ka ātri visu norunā, bet beigu beigās tu neko nesaproti. Toreiz es aizgāju, apsēdos un man visu ļoti labi izskaidroja. (P, LV, Vidzeme)

3.2. Sabiedriskā darba veikšana un uztvere

2006. gada 12. janvāra likuma „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem” 11. panta otrā daļa paredz, ka sabiedriskais darbs ir bērna iesaistīšana sabiedrībai nepieciešamos darbos, ko bērns pilda bez atlīdzības savas dzīvesvietas apvidū no pamatdarba un mācībām brīvajā laikā. Arī pēc pētījuma dalībnieku sniegtajām atbildēm ir jāsecina, ka sabiedriskais darbs nekādi nav ietekmējis viņu mācības. Viena trešdaļa aptaujāto pētījuma dalībnieku sabiedriskā darba izpildes laikā ir tikuši nodarbināti pašvaldību skolās. Līdz ar to skolas var uzskatīt par lielākajiem darba devējiem, runājot par bērnu nodarbināšanu sabiedriskajā darbā. Trīs jaunieši sabiedrisko darbus veica pašvaldību bērnudārzos. Tikpat daudz jauniešus pašvaldības nodarbināja pilsētas sakopšanas darbos. Bez tam tika minētas arī tādas darba vietas kā sporta nams, slimnīca, kapsēta, Zemessardzes bataljons, pagasta dome, baznīca, bibliotēka, poliklīnika. Pārsvārā tie, protams, ir bijuši kādi sakopšanas darbi – gājēju ietvju attīrīšana no lapām vai sniega un kaisīšana ar smiltīm, dažādi dārza darbi, krūmu izciršana, malkas zāģēšana un nešana, iekštelpu sakārtošana un arī remontdarbi.

Neraugoties uz to, ka neviens no pētījuma dalībniekiem nesūdžējās par to, ka darbs nav bijis atbilstošs viņu vecumam vai fiziskajai sagatavotībai, tomēr, izanalizējot jauniešiem ierādītos darbus, šaubas par darba atbilstību konkrētā vecuma bērniem rada tādi uzticētie pienākumi kā stiklu izsišana no logu rāmjiem (16 gadi), betona grīdas izsišana (15 gadi), malkas zāģēšana ar rokas zāģi (14 gadi).

Lai gan MK 2005. gada 12. jūlija noteikumi Nr. 502 “Kārtība, kādā bērniem piemēro audzinoša rakstura piespiedu līdzekli – sabiedrisko darbu” 6. punkts nosaka, ka nepilngadīgos atļauts nodarbināt sabiedriskajā darbā ne ilgāk par divām stundām dienā, divi pētījuma dalībnieki apgalvo, ka ir strādājuši 4 un pat 10 stundas dienā. Šāds darba grafiks viņiem esot atļauts, jo jaunieši vēlējušies pēc iespējas ātrāk atstrādāt savas sabiedriskā darba stundas.

Daļai pētījuma dalībnieku piemērotais sabiedriskais darbs ir šķitis diezgan grūts un tā izpilde nemaz nav šķitusi patīkama vai citādi interesanta. Sevišķa nevēlēšanās strādāt jauniešiem ir bijusi pirmajās reizēs, uzsākot sabiedrisko darbu izpildi. Grūti ir bijis piespiest sevi iet un atstrādāt sabiedriskā darba stundas, kamēr viņu vienaudži tai laikā gāja izklaidēties. Daudzos jauniešos nepatiku radīja pati fiziskā darba veikšana, ko viņi ikdienā nav raduši darīt. Tā, piemēram, vienam puisim ir ļoti sāpējušas rokas, tīrot sniegu, bet pārīs puisiem problēmas ir radījis lielais ziemas sals.

Ir neliela daļa pētījuma dalībnieku, kuriem sabiedriskā darba izpilde ir likusies interesanta, pateicoties patīkamai darba videi un pārāk viegliem vai interesantiem ierādītajiem darbiem. Savukārt trīs puisi, kuri bija iesaistīti iekštelpu apdares palīgdarbos, atzina, ka, pateicoties šim darbam, viņi ir apguvuši

Pašvaldība sūtīja mani uz pamatskolu. Tur apkārtni vajadzēja tīrīt. 10 stundas bija jānostrādā – krūmus jācērt un tā tālāk. (P, LV, Vidzeme)

Es tīrīju sniegu pie poliklīnikas. Ne tikai sniegu, es vēl laužu kokus – vecus krēslus un galdus. Apkopu teritoriju. (P, KR, Rīgas raj.)

Man vajadzēja tīrīt sniegu, baznīcā nomazgāt solus, notīrīt celiņus – no lapām noslaucīt. Tad bija jānogrābj vecās lapas no zāles, flīzītes jānoslauka. Ziemā es pārsvārā sniegu tīrīju. kad nāca pavasaris, tad es pārsvārā baznīcu tīrīju. (M, LV, Vidzeme)

Man nepatīk sabiedriskais darbs. Man bija grūti tur strādāt. Tie bija no grīdas izrauti dēji un samesti čupā. Man lika viņus zāģēt ar roku un skaldīt. (P, LV, Kurzeme)

Es pa sestdienām strādāju. [...] 4 stundas dienā. (P, KR, Rīgas raj.)

No astoņiem rītā līdz sešiem vakarā. Es gribēju, lai ātrāk viss beidzas. (P, KR, Rīgas raj.)

Nekā patīkama nebija. Pretīgi bija. Bija mazliet grūti, bet es neesmu pieradis pie tādiem darbiem. Un vēl par velti strādāt! (P, KR, Rīgas raj.)

Nekādas grūtības nebija. Kas tad tur - 2 stundas dienā parakt!? (P, LV, Kurzeme)

Man bija interesanti, jo tur bija cilvēki jautri. Īstenībā nebija nemaz nekādu grūtību. Tur bija normāli, forši strādāt. (M, LV, Vidzeme)

Daži darbi bija arī tādi, kas nebija darīti. Logus krāsot vajadzēja. Kaut ko varēja iemācīties. Noderīgi. (P, LV, Kurzeme)

Man patīk ļoti strādāt. Celniecībā es nebiju neko tādu darījis. Es daudz ko iegaumēju un iemācījos. (P, LV, Latgale)

Man vispār patīk visu izdarīt kārtīgi. Nevis kaut ko tur pavirši. Es nemāku pavirši. Kārtīgi un viss – no sākuma līdz beigām. (P, LV, Kurzeme)

noderīgas iemaņas, tādas kā špaktelēšana, krāsošana u.c. Šie ir tie gadījumi, kad sabiedriskais darbs paralēli savai audzinošajai funkcijai papildus ir radījis jauniešos arī interesi par darbu kā tādu un bagātinājis viņu darba pieredzi, tādējādi sasniedzot vienu no sabiedriskā darba piemērošanas mērķiem – vispārējās darba prasmes veicināšana.

Līdzīgi kā ar darba grūtībām, arī runājot par sabiedrisko darbu veikšanas centību visus pētījuma dalībniekus-probācijas klientus var iedalīt divās grupās – tādos, kuri darbus darīja ar lielu atdevi, un tādos, kuri sabiedriskos darbus ir darījuši tikai tāpēc, „lai tikai stundas būtu nostrādātas”. Dažu jauniešu darba izpildes kārtību noteica viņu individuālā rakstura iezīme vienmēr visu izdarīt kārtīgi. Savukārt citus jauniešus motivēja vai nu personīgā ieinteresētība darbā, vai patīkams mikroklimats darba vietā. Arī stingra uzraudzība ir viens no veicinošajiem faktoriem, kas neļauj sabiedriskos darbus veikt pavirši.

Motivējošie faktori:

- Individuāla rakstura iezīme (pedantisms, akurātība),
- Interesants darbs,
- Patīkami darbabiedri,
- Stingra darba devēja uzraudzība,
- Brīdinājums, ka par nepienācīgi veiktu darbu, tiesa var piespriest papildus sabiedriskā darba stundas.

Gandrīz viena trešdaļa pētījuma dalībnieku atzina, ka neesot sabiedriskos darbus veikuši ar pilnu atdevi. Visbiežāk tika minēts nepatīkamais darbs un slinkums vispār kaut ko darīt laikā, kuru citādi varētu izmantot daudz patīkamākām nodarbēm.

Kavējošie faktori:

- Nepatīkams darbs,
- Slinkums,
- Bezatlīdzības darbs.

Tā kā viens no motivējošajiem faktoriem, lai sabiedrisko darbu veiktu kārtīgi, bija interesants darbs, bija interesanti apkopot atbildes uz jautājumu, kādus darbus jaunieši paši izvēlētos veikšanai sabiedriskajos darbos, ja tas viņiem būtu iespējams. Tika minēti sekojoši **vēlamie darbi**:

- Telpu uzkopšana (grīdu mazgāšana),
- Malkas skaldīšana,
- Lauksaimniecības/ lopkopības darbi,
- Galdniecības darbi,
- Celtniecības darbi (mūrēšana, špaktelēšana, krāsošana),
- Gājēju ietvju attīrīšana no sniega un lapām,

Neteiksim, ka gluži ar lielu atdevi. Vairāk jau, lai viss būtu padarīts. Jo man pateica, ja būs nekārtīgi, tad vēl var piespriest kādas stundiņas pastrādāt. Tāpēc es centos izdarīt to visu, ko man noteica. (P, LV, Vidzeme)

Vienkārši forši cilvēki, kāpēc nepalīdzēt? Viņa man teica, ka viņa šito būtu pa 2 mēnešiem padarījusi, ko es pa 5 dienām izdarīju. (P, LV, Kurzeme)

No vienas puses nepatika darbs, kuru vajadzēja darīt. Otrkārt, draugi, kuri skolas pagalmā runājās un neļāva strādāt. (P, LV, Latgale)

Es darīju vienkārši tā. Cītīgi es to tiešām nedarīju. Kāda jēga? Man jau par to nemaksā! (P, LV, Kurzeme)

Lai tikai tās stundas būtu nostrādātas. Negribējās pēc skolas neko darīt. (P, LV, Kurzeme)

Kaut ko celtniecībā – špaktelēt, krāsot, kaut ko nest. Tas būtu labāk. Darbs ir interesantāks un mazāk cilvēku tur staigā. Ja arī tur daudz cilvēku staigātu, tas darbs nav tik apkaunojošs. (P, KR, Rīgas raj.)

Es to pašu darbu varēju darīt ar prieku. Tur bija veci krēsli samesti un izjauktas lietas – viss, kas ir no koka. Ja būtu kārtīga, smuka malka, ko varētu skaldīt, tad man patīktu. Bet tur viss bija noputējis. Es sasmērējos arī. (P, LV, Kurzeme)

Dzīvokļus remontēt. Viennozīmīgi. (P, KR, Rīgas raj.)

No tās zagšanas jau man nekāds labums nav bijis – tikai visādas grūtības un nepatikšanas. 3-4 mēneši ir pagājuši, bet man vēl ir jāceļas un jāiet uz kaut kādu darbu. (P, LV, Kurzeme)

Tas ir soda veids. Man nepatika uz ielas strādāt. Varēja kāds redzēt. Cēlos agri, negribējās strādāt. (P, KR, Rīgas raj.)

Tur nebija cilvēka, ar kuru saskarties, no kura būtu jākaunas par to, ka es tur strādāju. (P, LV, Kurzeme)

- Darbs autoservisā,
- Darbs pie datora (veidlapu izveide),
- Preču kraušana veikalā.

Runājot par sabiedrisko darbu kā soda veidu, lielākā daļa jauniešu atzīst, ka to tiešām ir izjutuši kā sodu. Bet pārsvarā tas ir bijis tādēļ, ka sabiedriskā darba izpilde ir prasījusi veikt izmaiņas ierastajā ikdienas dzīves ritmā. Vienai daļai sabiedrisko darbu dēļ bija nācies celties no rītiem ļoti agri, citiem līdz ar to bija aizņemtas visas brīvdienas vai nedēļas nogales, vienam puisim sabiedrisko darbu dēļ bieži nācās atlikt savas personīgās darīšanas. Daži jaunieši uzsvēra, ka soda efektu pastiprināja strādāšana visiem redzamās sabiedriskās vietās, kas šķitis apkaunojoši, kā arī piespiedu kārtā veicamais darbs, kas pats par sevi ir bijis nepatīkami.

Tomēr 5 jaunieši jeb ceturtā daļa no intervētajiem minēja, ka viņi sabiedriskos darbus nav izjutuši kā sodu. Viens puisis tādēļ, ka viņu sabiedriskā darba veikšanas laikā neviens cilvēks nebija redzējis, bet pārējie jaunieši tāpēc, ka darbs ir bijis vai nu ļoti interesants, vai identisks tam, ko viņi jau tāpat savā ikdienā veic. Tā, piemēram, viena meitene, kurai sabiedriskajos darbos bija jāveic uzkopšanas darbi, arī ikdienā piepelnās, uzkopjot kaimiņu un paziņu dzīvokļus un mājas.

Savukārt citai meitenei sabiedriskā darba izpilde vispār nav radījusi nekādas grūtības. Viņa pati atzīst, ka tas ir bijis pārāk viegls, jo darbs ir ticis ierādīts skolā, kur attiecīgās skolas skolēniem tāpat vasaras brīvlaikā ir obligāti jānostrādā 3 dienas. Viņai papildus šīm trim dienām bija jānostrādā vēl 7 dienas. Līdz ar to viņa sev piemēroto sabiedrisko darbu vispār nav izjutusi kā sodu, bet gan kā pagarinātus obligātos skolas vasaras darbus.

Apmēram trešdaļai nepilngadīgo bija kauns par to, ka ir jāveic sabiedriskais darbs, galvenokārt tādēļ, ka viņus strādājam redzēja citi vienaudži vai pazīstami cilvēki.

Pārējie pētījuma dalībnieki nav izjutuši kaunu par sabiedriskā darba veikšanu. Kā pamatojums tiek minēti tādi argumenti kā:

- a) uzticētais darbs ir bijis pārāk viegls un ikdienišķs;
- b) neviens no jauniešu paziņām to vispār nav zinājis;
- c) uzskats, ka darbs ir darbs un no tā nav jākaunas, lai vai kāds tas būtu.

Runājot par sabiedrisko darbu viens puisis atzina, ka viņam kauns ir bijis tieši par savu pastrādāto nodarījumu, nevis par sabiedriskā darba stundu atstrādāšanu.

Kad es sāku strādāt, tas man patika, un man nelikās, ka tas ir mans sods. Man likās, ka es strādāju pēc savas gribas. (P, LV, Latgale)

Man vajadzēja ravēt pie skolas. Mums skolā tāpat uz tiem lauciņiem ir jāstrādā 3 dienas. Man tas nelikās nemaz tik grūti. Nevajadzēja tik vieglu dot, es tā uzskatu. Vajag kaut ko grūtāku dot, jo tas ir pārāk viegls sods īstenībā. (M, LV, Vidzeme)

Tur nāca cilvēki uz turieni un man bija kauns, ka man ir jāatstrādā stundas. (M, KR, Latgale)

Bija toreiz cilvēki riņķī, kad es sienas tīrīju. Nu nekas. Es tīrīju. Tas ir mans darbs, no darba nav jākautrējas. (P, LV, Kurzeme)

Kad tieši tas bija jādara, tad nē. Bet kad prasīja, ko es esmu izdarījis, tad man bija kauns. (P, LV, Kurzeme)

3.3. Sabiedriskā darba kā audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa nozīme un efektivitāte

Pētījuma dalībnieku ar tiesas nolēmumu piespriesto sabiedriskā darba stundu skaits ir robežās no 6 līdz 40 stundām. Jauniešu viedoklis attiecībā uz kopumā piespriesto stundu skaitu ir divējāds: viena puse domā, ka tas bija maz, bet otra puse, ka pietiekoši vai „normāli”. Un tikai viens puisis uzskata, ka, viņaprāt, 10 stundas ir pārāk daudz.

Savukārt vaicāti, vai piespriesto stundu skaits bija daudz vai maz tieši attiecībā uz pastrādāto nodarījumu, jaunieši atkal nav vienprātis un pētījumā iegūtās atbildes var iedalīt divās grupās - ir, kam liekas, ka stundu skaits varēja būt lielāks, un tikpat daudziem šķiet, ka piespriestais stundu skaits ir bijis adekvāts nodarījumam. Tikai divi respondenti atzinās, ka par attiecīgo nodarījumu stundu skaits (6 un 10 stundas) varēja būt mazāks, ņemot vērā viņu likumpārkāpumus. Trīs jaunieši minēja, ka vajadzētu pašu darbu grūtāku, nevis vairāk stundu.

Analizējot atbildes uz šo jautājumu saistībā ar jauniešu nodarījumiem un tiesas piespriestajām sabiedriskā darba stundām, nav vērojamas nekādas kopsakarības. To, ka stundas varēja būt vairāk minēja gan tie, kuriem bija 10 stundas par salīdzinoši viegla rakstura nodarījumiem, gan tie, kam bija 30 vai 40 stundas par zādztību.

Kopumā nepilngadīgo likumpārkāpēju vidū dominēja viedoklis, ka tiesas piespriesto stundu skaits nav tāds, kas liktu aizdomāties par notikušo.

Savukārt par sabiedrisko darbu kā soda veidu pētījuma dalībnieki puda dažādus viedokļus. No vienas puses, tiek uzskatīts, ka šāds soda veids nepilngadīgām personām ir vismīkstākais un tādējādi arī vispiemērotākais, jo tas neatstāj nekādas juridiskas sekas – pēc soda izpildes sodītā persona ir atzīstama par nesodītu. Turklāt arī paši darbi pēc jauniešu domām nav nedz sarežģīti, nedz grūti. No otras puses, jaunieši domā, ka tieši tādēļ tas netiek izjūsts kā īsts sods, bet gan drīzāk kā traucēklis ikdienas dzīvē. Viņaprāt, sabiedriskais darbs kā soda veids būtu efektīvāks, ja tajā darāmie darbi būtu ļoti grūti un arī atstrādājamo stundu skaits būtu lielāks.

Arī salīdzinājumā ar citiem soda veidiem (arests, naudas sods, nosacīta notiesāšana) sabiedriskais darbs ir atzīstams par vislabāko. Par visefektīvāko, protams, tiek uzskatīts arests. Tāds soda veids pētījuma dalībniekus biedē visvairāk. Turklāt, izskanēja viedoklis, ka šis soda veids nepāraudzina, bet drīzāk otrādi, - „*Ļoti ietekmē cilvēku sliktā ziņā*”. Otrs efektīvākais ir nosacītais sods, jo izdarot jaunu noziedzīgu nodarījumu pārbaudes laikā, nākamais sods būs daudz bargāks. Kā trešais efektīvākais pēc jauniešu domām ir naudas sods, jo, kā minēja viens no pētījuma dalībniekiem, - „*nevienam jau tās naudas arī nemaz tik daudz nav*”.

Bet, neraugoties uz pētījuma dalībnieku vidū dominējošajām

40 stundas. Lika strādāt, bet es nesūdzējos. Nebija daudz- pēc likuma skolas laikā tās bija 2 stundas dienā. Varēju ar mācībām visu apvienot. Grūts arī īpaši nekas nebija. (P, LV, Kurzeme)

Tā jau īstenībā stundas bija maz, ko strādāt, bet man tas bija pietiekami. (M, LV, Vidzeme)

Varēja jau dabūt vairāk par to, bet labi, ka nebija. (P, LV, Kurzeme)

Tas ir maz un pārāk viegli. (M, LV, Vidzeme)

Tas bija pietiekami, lai padomātu kādu laiku, vai tā kādreiz vēl darīt vai nedarīt. (P, LV, Vidzeme)

Maz, jo tās 10 stundas neko nepalīdz. Viņas nav tā, ka pārdomātu visu. It kā jau pārdomā, bet tās 10 stundas nepārmāca līdz galam. (P, LV, Kurzeme)

Es visu nostrādāju un nekādas sekas man nav. Ne pie manis brauc uzraudzībā policija skatīties, cikos es nāku mājās, nekas. Labs vispār, salīdzinoši ar citiem [soda veidiem]. (P, LV, Kurzeme)

It kā labs soda veids. Pārāk mīksts. (P, LV, Rīgas raj.)

Sabiedriskais, man šķiet, nemaz nav nekāds soda veids. Tāds smags darbs būtu sods. Pieņemsim, tās pašas vagas ravēt no 8 rītā līdz 5 vakarā. Tas man liktos grūti. (M, LV, Vidzeme)

Efektīvāks būtu diennakts apcietinājums. Es pats neesmu bijis, bet mani draugi ir. Kad tev 2 dienas gaisma spīd virsū, gulta ir tikpat cieta kā galds. Ir viens matracis – izmanto, kā gribi, vai nu par spilvenu, vai par segu, vai liec apakšā. Ēst tur galīgi nedod. Tas ir tiešām visefektīvākais. (P, LV, Kurzeme)

Manuprāt, tas ir labs soda veids. Pēc kaut kā tāda vairs negribas atkārtot neko tādu. (P, LV, Latgale)

Es vairs neko tamlīdzīgu neesmu un vairs negribu darīt. (P, LV,

atziņām, ka sabiedriskais darbs ir pārāk viegls un īslaicīgs, ir arī tādi jaunieši, kuriem šis salīdzinoši mīkstsais soda veids, liekas pietiekami iedarbīgs, lai vairs nekad nevēlētos kaut ko tādu atkārtot.

Šādu divējādu viedokli par sabiedrisko darbu kā soda veidu atspoguļo arī jauniešu sniegtās atbildes uz jautājumu „Vai sabiedriskā darba veikšana ir kaut ko mainījusi tavā dzīvē?..”. Tie, kas šo soda veidu bija atzinuši kā labu, arī sniedza apstiprinošas atbildes. Kopumā tāds uzskats ir tieši pusei no visiem pētījuma dalībniekiem. Savukārt otra puse jauniešu, kas šos sabiedriskos darbus savā dzīvē izjuta kā nevajadzīgu apgrūtinājumu, ir pretējās domās. Viņi apgalvo, ka nekas viņu dzīvē pēc piespiesto darbu izpildes nav mainījies.

Tāds pats viedoklis tika pausts arī attiecībā par to, vai sabiedriskais darbs ir kaut kādā mērā ietekmējis jauniešu attieksmi pret dzīvi. Ir nedaudz tādu jauniešu, kuri atzina, ka pēc sabiedriskā darba veikšanas ir kļuvuši nopietnāki, apdomīgāki. Savukārt citi ir pārliecināti, ka viņu attieksme pret dzīvi nav mainījies.

Bet neskatoties ne uz ko, gandarījuma sajūta par sabiedriskajā darbā padarīto ir tieši pusei no visiem pētījuma dalībniekiem. Pārējiem padarītā darba rezultāts vai nu nav sniedzis nekādu gandarījumu, vai ir atstājis gluži vienaldzīgus.

Patīkami ir konstatēt, ka gandrīz visu pētījuma dalībnieku apkārt esošo cilvēku (vecāku, radu, draugu, vienaudžu u.c.) attieksme pret to, ka viņiem bija jāveic sabiedriskais darbs, nav bijusi nosodoša, bet drīzāk atbalstoša un izpratnes pilna. Daži jaunieši minēja, ka vecāki ir bijuši uztraukušies par sodāmības faktu kā tādu, bet apmierināti ar šādu soda veidu, jo vairums no viņiem uzskata, ka darbs pārmāca cilvēku.

Tikai trīs jaunieši stāstīja, ka skolā ir bijuši atsevišķi skolasbiedri, kuri esot nīrgājušies un izsmējuši viņus par sabiedriskā darba veikšanu. Taču šādos gadījumos jaunieši vai nu paši ir mācējuši sevi aizstāvēt, vai talkā ir nācis kāds skolotājs, kurš situāciju ir vērsis par labu.

Šī pētījuma ietvaros tika noskaidrots arī, cik liela nozīme, pēc jauniešu domām, ir sabiedriskajam darbam. Vairums no tiem, kas vispār atbildēja uz šo jautājumu (kopumā 11 pētījuma dalībnieki), uzskata, ka sabiedriskā darba priekšrocība ir tā, ka tas ir salīdzinoši vispamācošākais un mīkstākais soda veids nepilngadīgajiem, kuri likumu ir pārkāpuši pirmo reizi. Vadoties no savas pieredzes, jaunieši domā, ka tam ir liela nozīme nelikumīgās rīcības izvērtēšanas gaitā. Viens jauniešs uzsvēra, ka sabiedriskajam darbam būtu lielāka nozīme, ja stundu ilgums būtu lielāks. Izskanēja arī viedoklis, ka tas, ka jauniešiem tiek dota iespēja savu sodu izciest, veicot sabiedrisko darbu, ir pretimnākšana no pilsētas puses, kas savukārt nav maznozīmīgi pašai valstij.

Neapšaubāmi, ka sabiedriskā darba kā audzinoša rakstura piespiedu līdzekļa galvenā loma ir būt par mācību nepilngadīgajiem likumpārkāpējiem. Taču ne visi aptaujātie jaunieši tam piekrīt. Kā vairākkārt izskanēja pētījuma dalībnieku

Latgale)

Jā, es esmu čačlāka kļuvusi. Vairāk draugus esmu satikusi un mācītāju – foršs cilvēks! (M, LV, Vidzeme)

Drusku ir mainījusi uzskatus, ka pirms kaut ko dari, padomā, kā tas viss var beigties. (P, LV, Vidzeme)

Nopietnāks paliku. (P, LV, Latgale)

Pēc tam es gāju un redzēju, ka tā visa ceļa mala ir iztīrīta. Un es to izdarīju! Tā bija diezgan patīkama sajūta, ka kaut ko labu esmu izdarījis. (P, LV, Vidzeme)

Mamma teica, ka būs jādara un neko neizdarīsi. Ka tas palīdzēs tālāk dzīvē. (M, LV, Vidzeme)

Mani dažreiz tur apsmēja no 9. klases viens ar draugiem. Skolotājs teica, ka gan jau viņi arī tepat tiks, tad viņš uzlikšot viņiem smagākus darbus. (P, LV, Vidzeme)

Vajag jau pamēģināt tos darbus, nevajag uzreiz to pašu bargāko. Ja tas nepalīdz, tad lai rēķinās ar citu. (P, LV, Latgale)

Pēc tam var tiešām padomāt, vai tā darīt vēl vai nē. (P, LV, Vidzeme)

Jo vairāk strādā, jo vairāk iegūst valsts. Palīdz visu ko sakārtot. (P, LV, Latgale)

Pēc sabiedriskā darba izpildes mainījās viss, bet es negribētu teikt, ka no sabiedriskā darba. Jo man liekas, ka no tā īpaši nekas nemainījās. Es jau biju visu sapratis. (P, LV, Kurzeme)

Man negribas tādas lietas vairs taisīt. Ne jau dēļ tā darba, bet dēļ visiem tiem policistiem – negribas vairs sapīties ar viņiem. (P, LV, Kurzeme)

Kaut kāda mācība jau ir, ka to nevajadzēja darīt. (P, LV, Rīgas raj.)

Tiesa vilkās pusotru gadu. Man likās, ka es strādāju par ļoti senienu grieķiem. Nebija tādas sajūtas, ka tas ir pamācoši. Viss jau bija pārdomāts. Mācība jau bija saņemta. (P, LV, Kurzeme)

Ja būtu tik viegli, kā man bija, tad, man šķiet, ka nē. [...] Man šķiet, ka

atbildēs, ka ne jau pati sabiedriskā darba veikšana tajā periodā ir bijusi tas nepatīkamākais un pamācošais, kas licis visu pārvērtēt un nākt pie slēdziena, ka nekad vairs neveiks pretlikumīgas darbības, bet gan tiesas process, saistība ar policiju un pats fakts, ka esi bijis sodīts.

Pēc pētījuma dalībnieku domām sabiedriskais darbs nav tik efektīvs, lai kalpotu kā mācība, jo piespriesto stundu skaits ir ļoti neliels un veicamie darbi nešķiet grūti. Ir vairāki jaunieši, kuri nav pārliecināti par to, ka viņi nekad vairs nepārkāps likumu. Turklāt vienam jauniešim tiesas process ilga pusotru gadu, kā rezultātā viņam bija sajūta, ka viņš atstrādā sabiedriskā darba stundas par sen aizmirstiem pārkāpumiem. Kopumā, ir jāsecina, ka sabiedriskā darba efektivitāte ir īslaicīga un šobrīd sabiedriskais darbs viens pats darbojas tikai kā piespiedu, bet ne audzinoša rakstura līdzeklis, jo tas nespēj pilnībā mainīt ar šo soda veidu sodīto pusaudžu uzvedības modeli.

Trīs pētījuma dalībniekiem bija ieteikumi un priekšlikumi, kas attiecas uz sabiedriskā darba organizēšanu un īstenošanu, kā arī efektivitātes celšanu:

1. Sabiedriskajam darbam būtu jābūt daudz grūtākam un ilgākam;
2. Ir nepieciešama lielāka VPD darbinieku uzraudzība;
3. Vajadzētu izskatīt iespēju ļaut jauniešiem strādāt arī vairāk par 2 stundām dienā pēc paša ieskatiem un iespējām, protams, nosakot arī maksimālo pieļaujamo atstrādājamo stundu skaitu dienā.

smagākus viņus vajag likt. (M, LV, Vidzeme)

Tas varētu būt efektīvs tādiem normāli domājošiem, saprotošiem, kas kaut ko saprot un var izdomāt. Nevis tādiem, kas neko nedomā, kam viss ir vienalga – tādiem norakstītiem. Ir tādi. (P, LV, Kurzeme)

Obligāti smagākus darbus vajadzētu, vairāk stundas. Un uzraudzīt vairāk. (M, LV, Vidzeme)

Varbūt, ka tās stundas dienā varētu vairāk. [..] Nezinu, kādas 5 stundas dienā. (P, LV, Kurzeme)

PIELIKUMS Nr.1

SABIEDRISKĀ DARBA MĒRĶA GRUPAS INTERVIJU VADLĪNIJAS

Interviju jautājumi var tikt mainīti atkarībā no situācijas un respondenta attieksmes pret diskutējamajiem jautājumiem.

Pētāmo jautājumu loks bērniem, kuriem piemērots audzinoša rakstura piespiedu līdzeklis – sabiedriskais darbs

Ievads	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Iepazīstināšana ar intervijas gaitu, ieraksta nepieciešamību un konfidencialitāti <p>Intervijas mērķis: <i>novērtēt sabiedriskā darba organizēšanas procesu un tā efektivitāti.</i></p>
Iepazīšanās Iesildīšanās	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Sākumā daži vārdi par Tevi – cik Tev gadu, kur Tu mācies, ko dari brīvajā laikā? ➤ Tagad mazliet pafantazēsim. Iedomājies, ka Tu esi nokļuvis uz neapdzīvotas salas. Tev tiek dota iespēja no savas tagadējās dzīves paņemt līdz 3 lietas. Kas būtu tās 3 lietas, ko Tu noteikti gribētu ņemt sev līdz? ➤ Un tagad iedomājies, ka visa tava tagadējā dzīve ir viens kosmosa kuģis un Tev no 3 lietām jāatbrīvojas, lai kuģis varētu turpināt savu ceļu. Kas būtu tās 3 lietas, ko Tu vēlētos izsviest (izmest uz neatgriešanos)?
Sabiedriskā darba veikšana	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tagad mazliet vairāk pievērsīsimies mūsu šodienas tēmai – sabiedriskais darbs. Lūdzu, izstāsti, ko tas nozīmē – kas ir sabiedriskais darbs? Kāda ir Tava pieredze ar sabiedrisko darbu? ➤ Vai biji par to dzirdējis jau iepriekš? No kā un ko? ➤ No kā Tu šoreiz saņēmi informāciju par sabiedrisko darbu? Vai saņemtā informācija bija pietiekoša? ➤ Vai zināji, ka 7 dienu laikā ir jāpiesakās dienestā? Vai darīji to? Cik tas bija vienkārši vai sarežģīti?
Nodarbinātājs	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Lūdzu, izstāsti, kā notiek sabiedriskā darba veikšana? Kur strādā? Kas Tev ir jādara? Cik tas ir interesanti vai patīkami? Ar kādām grūtībām Tev jāsaskaras? ➤ Kas Tevi mudina vai kavē sabiedriskos darbus pildīt kārtīgi (apzinīgi)? (<i>motivējošie un kavējošie faktori</i>) ➤ Kā Tu vērtē savu darba devēju (nodarbinātāju)? Kā Tu novērtē, vai Tev izdevās nodibināt veiksmīgas attiecības ar darba devēju? ➤ Vai nodarbinātājs nodrošināja Tevi ar nepieciešamajiem darba rīkiem un darba aizsardzības līdzekļiem? Ja jā, piemēram, kādiem darba rīkiem un kādiem darba aizsardzības līdzekļiem ➤ Vai iepazīstināja ar darba drošības noteikumiem? Kādiem? ➤ Ja spētu izvēlēties, kādu darbu Tu darītu ar prieku (ar interesi)? ➤ Cik stundas Tev ir (bija) jānostrādā? Kā Tu vērtē – tas ir maz, daudz, pietiekami? Vai vajadzētu vairāk darba stundu (piemēram, lai paspētu apgūt veicamo darbu?) Vai mazāk (kāpēc?)

<p><i>Attieksme pret sabiedrisko darbu</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vai sabiedriskos darbus uztvēri kā sodu? Vai bija kauns par to, ka jāveic šie darbi? ➤ Kāda ir Tava attieksme pret sabiedrisko darbu kā „soda” veidu? Vai tas ir ko mainījis Tavā dzīvē? Kas tieši ir mainījies pēc sabiedriskā darba izpildes? ➤ Vai juti gandarījumu par paveikto? ➤ Kāda ir apkārtējo (ģimenes, vecāku, draugu, skolotāju, skolas biedru, darba devēja, darbabiedru uc) attieksme pret to, ka un kā Tu veic sabiedrisko darbu? ➤ Vai esi saņēmis uzslavas par paveikto no nodarbinātāja vai darbinieka puses?
<p><i>Sadarbība ar dienestu</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Vai esi dzirdējis par Valsts probācijas dienestu? Kāda ir Tava attieksme pret šo dienestu? ➤ Lūdzu, pastāsti mazliet vairāk par savu sadarbību ar cilvēkiem, kas organizē sabiedriskā darba izpildi. Cik un kādi cilvēki ir iesaistīti izpildes organizēšanā? ➤ Kāda ir Tava attieksme pret šiem cilvēkiem (šo cilvēku)? Cik viegli vai grūti ir ar viņu (viņiem) sadarboties? Plusi un mīnusi šajā sadarbībā? ➤ Cik bieži tikāties ar dienesta darbinieku (vai 1 x nedēļā)? ➤ Vai sajuti atbalstu no darbinieka puses? ➤ Vai darbinieks pārrunāja sabiedrisko darbu izpildes gaitu un uzklauģija Tavas problēmas? Vai palīdzēja risināt šīs un varbūt arī citas Tavas problēmas?
<p><i>Nobeigums</i></p>	<p>Kā Tu šobrīd vērtē, cik liela nozīme ir sabiedriskajiem darbiem? Vai tā veikšana ir ietekmējusi Tevi, Tavu attieksmi pret dzīvi un lietām? Vai šī sabiedriskā darba veikšana ir kā mācība, kas atturēs Tevi no turpmākas pārkāpumu izdarģšanas?</p> <p>Ko Tu vēl vēlētos piebilst / ieteikt / komentēt sabiedrisko darbu organizģšanas un ģstenoģšanas sakarģ?</p> <p>PALDIES UN UZ REDZģŠANOS!</p>